

Κωνσταντίνος XI Παλεολόγος

Περίληψη :

Κωνσταντίνος XI Παλεολόγος (1449-1453), σίν Μανόγλα II и српске принцезе Јелене Драгаш, рођен 1405. године, последњи је византијски цар. Византијско царство је у његово време било сведено само на Цариград са најближом околином и делове Грчке. У два маха, 1423-1424 и 1437-1440, као регент замењивао је брата Јована VIII када је овај путовао на Запад. Имао је апанажу на Πελοπόννησοу који је тада био највиталнији део Византијског царства. Као цар, од 1449. године, из политичких разлога био је присталица уније сматрајући да је то једини начин да се угрожено Царство спасе. Женио се два пута и оба пута остао удовац, и није имао деце. Погинуо у одбрани Цариграда 1453. године бранећи византијску престоницу од најезде Османлија.

Άλλα Ονόματα

Δράγασις, Δραγάζης, Δράκος; Πορφυρογέννητος

Τόπος και Χρόνος Γέννησης

8. фебруар 1405, Цариград

Τόπος και Χρόνος Θανάτου

29. мај 1453, Цариград

Κύρια Ιδιότητα

цар

1. Увод

Κωνσταντίνος XI Παλεολόγος, четврти од шест преживелих синова Μανόγλα II и српске принцезе Јелене Драгаш. Осим њих супружнички царски пар имао је још двојицу синова и две кћери који су умрли у детињем узрасту од куге (један од преминулих синова се такође звао Κωνσταντίνος). Рођен је 8. јануара 1405. године у Цариграду. Византијско царство, које је у његово време било сведено само на Цариград са најближом околином и делове Грчке, са пуно разлога упоређивано је са нејаким организмом на којем се налази огромна глава - Цариград. Уколико се рачуна и Μιχαήλο ΙΧ, који никада није био први цар него само савладар Ανδρονίκου ΙΙ Παλεολόγου, Κωνσταντίνος ΙΙΙ је био десети члан породице Παλεολόγου који је наследио царску круну од када је његов предак Μιχαήλο VIII Παλεολόγος узео престо 1259. године.

С поносом је уз очево презиме Παλεολόγος носио и мајчино српско породично име Драгаш.

2. Почетак каријере

О детињству и раним годинама Κωνσταντίνου ΙΙΙ нема много података у сачуваним изворима. Познато је да је су га називали „порфиρογενитом“ јер је рођен у Пурпурној одаји царске палате и да је био врло одан мајци Јелени Драгаш. Још у раној младости Κωνσταντίνος је нашао оданог пријатеља у Γεωργίου Σφραντισου, историчару последњих Παλεολόγου, и то пријатељство и сарадња остали су непомућени до царевог смрти. Κωνσταντίνος је био у добрим односима са најстаријим братом Јованом VIII, али не и са млађом браћом Δимитριјем и Томом. Један од византијских писаца хвалио је Κωνσταντίνου спретност у лову, јахању и борбеним вештинама, као и његов пустиловни дух, животну снагу и храброст.¹

Када је у новембру 1423. Јован VIII Παλεολόγος кретао на пут у Венецију и Угарску, именовано је млађега брата Κωνσταντίνου за регента у Цариграду који ће га замењивати у одсуству. Био је то његов први сусрет са влашћу и том приликом је добио достојанство деспота, највишу византијску титулу после царске. Имао је само осамнаест година. На срећу, његов болесни отац Μανόγλο ΙΙ, везан за постељу, ипак је био у стању да помогне сину, па је после неколико почетних неуспеха Κωνσταντίνу пошло за руком да склопи мировни уговор са Османлијама. Премда је

Κωνσταντίνος XI Παλεολόγος

уговор, потписан је 22. фебруара 1424. године, био неповољан и чак понижавајући за Царство, ипак је за неко време поштедео Цариград нових турских упада. У ондашњим условима османлијске свемоћи није ни било могуће склопити повољнији мировни споразум. У сваком случају, Κωνσταντίνος је ваљано и достојанствено обавио своју дужност, а Јован VIII се вратио у новембру 1424. године не постигавши готово ништа.

3. На Πελοπόνεζу

Када је 21. јула 1425. умро Манојло II, Јован VIII је и формално постао цар, а његов млађи брат Κωνσταντίνος је требало да добије апанажу. Он је најпре исте 1425. године добио подручје северно од Цариграда, од Месемврије на северу до Деркоса на југу. Реч је о стратешки важном подручју које је штитило северне прилазе Цариграду. Претходно је деспот Теодор у Мистри изразио жељу да се замонаши, па се створила прилика да се на Πελοπόνεζу учврсти Κωνσταντίνος. Међутим, он се убрзо предомислио и тако је за извесно време та могућност отпала. Јован VIII је настојао да на Πελοπόνεζ доведе брата Κωνσταντίνου у кога је имао највеће поверење, што је довело до неслагања у владајућем дому Παλεολόγος.

Јован VIII је 1427. кренуо из Цариграда и повео са собом брата Κωνσταντίνου и Георгија Сφρανциса који је тада ступио у деспотову службу. У Мистру су стигли 26. децембра и одатле пожурили за Κларенцу, важан град на северозападу Πελοπόνεζа, коју су опсели с копна и с мора. У поморској бици бродови грофа Карла Тока, господара Кефаленије, десетковани су, после чега се он одрекао недавно освојених територија, тако да су византијски поседи на Πελοπόνεζу проширени. Истовремено, 1. јула 1428. двадесеттворогодишњи Κωνσταντίνος се оженио Карловом братаницом Магдаленом, ћерком Леонарда II Тока, која је добила грчко име Теодора, и као мираз добио Κларенцу и Елиду.

Ускоро су се на Πελοπόνεζу обрела три брата Παλεολόγος: осим Теодора, који је ту боравио одраније, били су Κωνσταντίνος и Тома, али њихово међусобни односи нису били узорни. Κωνσταντίνος је са Јованом VIII 1429. заузео важан град Патрас на северу Πελοπόνεζа који је Византији тријумфално враћен после 225 година. Међутим, радост због овог успеха била је помућена због смрти Κωνσταντίνουове супруге Магдалене-Теодоре у новембру 1429. године. Њена смрт је веома тешко погодила Κωνσταντίνου.

Будући да Јован VIII није имао деце и да је као наследника престола хтео да заобиђе брата Теодора и трон остави млађем Κωνσταντίνу, непрестано је долазило до напетости и трзавица. Обојица, Теодор и Κωνσταντίνος, 1435. године били су у Цариграду, а онда су се вратили на Πελοπόνεζ и уз много напора и посредовања примирили међусобну суревњивост. Касније је постигнут договор да се Κωνσταντίνος пресели у Цариград а да на Πελοπόνεζу остану Теодор и Тома. Како се Јован VIII спремао на пут за Италију, да склопи црквену унију, Κωνσταντίνος је одређен да га као регент поново замењује. Због тога је он у септембру 1437. дошао у Цариград. За Κωνσταντίνου је било важно и то да га подржава мајка Јелена Драгаш. Царица-удовица, чији је он био омиљени син, имала је велику улогу у политичком животу оновремене Византије. Када је у питању унија црква, Κωνσταντίνος, слично старијем брату, није био ни фанатично за ни против већ је прагматички сматрао да је то једини начин да се Византији, коју су опасно угрожавале Османлије, помогне.

Κωνσταντίνουово регентство у Цариграду је било окончано у фебруару 1440. када му се брат вратио из Италије. Ипак, он је остао у престоници до краја 1440. јер је, после десетогодишњег удовиштва, хтео да се поново ожени. Избор је пао на Катарину Гатилузио, ћерку Дорина Гатилузија, **ђеновског** господара острва Лезбоса. Венчање је обављено 1441. године. Она је остала на острву, а Κωνσταντίνος је продужио на Πελοπόνεζ. Међутим, због нове опасности 1442. опет се обрео у Цариграду. Исте 1442. године његова супруга Катарина се разболела и умрла. Тако је Κωνσταντίνος у тридесет седмој години живота по други пут остао удовац. Упркос каснијим покушајима више се није женио.

Теодор Παλεολόγος је 1443. добио апанажу близу Цариграда, а Κωνσταντίνος је поново отишао на Πελοπόνεζ. Столовао је у Мистри и држао велики део полуострва. И његов млађи брат Тома је такође држао део Πελοπόνεζа. Ваља нагласити да је Мистра још од раније постала најважније византијско културно средиште у којем је деловао велики

Κωνσταντίνος XI Παλεολόγος

број интелектуалаца, пре свих Георгије Гемист Плитон и Висарион, митрополит Никеје и потоњи кардинал римске цркве. Реч је о такозваној „последњој византијској ренесанси“, када је уморно Царство још једном нашло снаге да се гордо усправи пре него што коначно потоне у тешка столећа туркократије.

Κωνσταντίνος је одмах прионуо на посао и 1444. обновио је Хексамилон, бедем који је штитио улаз на Πελοπόννησος и који су Турци 1423. лако пробили, а 1431. уништили. Исте године упао је у средњу Грчку и **освајио** Атину и Тебу, а пошто је ово био један од ретких византијских успеха на њеном заласку, млади деспот је упоређен са Темистоклом.² Међутим, већ 1446. уследила је противοφάνζιβα Турака и Κωνσταντίνος је морао да се повлачи. Османлије су га поразиле на Хексамилону где се ушанчио у јуначно бранио и у наставку похода опустошили су Μορέη. Било је много жртава, а Κωνσταντίνος и Τομάς Παλεολόγος једва успели да се спасу.

Италијански хуманиста Ђиријак из Анконе је посетио Κωνσταντίνος у Μιστρί 1447. године. Некако у то време, деспот је преговарао о трећем браку, али и поред неколико покушаја није се поново оженио. У јуну 1448. умро је Теодор Παλεολόγος на свом поседу у Селимврији, а 31. октобра исте 1448. упокојио се и Јован VIII. Од шесторице синова Μανόηλα II остали су само Κωνσταντίνος, Διμήτριος и Τομάς, док је Ανδρόνικος раније преминуо. Κωνσταντίνος је био најстарији, а и жеља Јована VIII и царице-мајке Јелене Драгаш била је да управо он буде наследник престола, што је напослетку и превагнуло.

4. У престоници

Премда су у престоницу по смрти Јована VIII стигли најпре Τομάς, а онда и Διμήτριος, престо је захваљујући утицају Јелене Драгаш припао Κωνσταντίνος XI. О свему је обавештен и султан Мурат II (1421-1451). Царица-мајка је наименовала двојицу гласника да Κωνσταντίνος пред војском, народом и великашима прогласе за цара, док је крунисање, наравно, требало да буде у Цариграду. Κωνσταντίνος је царска титула додељена у грађанској церемонији, највероватније у деспотској палати у Μιστρί, 6. јануара 1449. године. Зато позновизантијски историчар Дука и пише да Κωνσταντίνος није никада крунисан за цара и да је Јован VIII заправо последњи византијски цар.³ Κωνσταντίνος из предострожности није инсистирао на крунисању јер је био свестан да би тај чин због његове унионистичке политике могао да изазове нереде. Уз то, и тадашњи патријарх Григорије III (1443-1450) као униониста није био омиљен у Цариграду. Међутим, већ у хрисовуљи из фебруара 1449. Κωνσταντίνος XI Παλεολόγος се потписује као цар: "Κωνσταντίνος εν Χριστώ τω Θεώ πιστός βασιλεύς και αυτοκράτωρ Ρωμαίων ο Παλαιολόγος".⁴

Нови василевс је у престоницу стигао 12 марта 1449. и одмах је потврдио мир са Турцима. Његовим ступањем на престо поново се поставило питање наследника, а то је за собом повлачило дипломатску акцију чији је циљ био да се цар поново ожени. Георгије Сφρανцис је у октобру 1449. кренуо у Јерменију и Грузију и на путу је провео две године. Осим тамошњих принцева помишљало се и на Мару Бранковић, од 1451. удовицу Мурата II, али се напослетку василевс ипак није оженио. Тежак ударац за Κωνσταντίνος XI била је мајчина смрт 23. марта 1450. године.

Да би побољшао **пресахле** финансије, Κωνσταντίνος XI је повећао порезе на робу која се увозила у Цариград чиме је повредио економске интересе Венеције. У августу 1450. уследио је протест и упозорење да ће се средиште трговине пребацити у неку луку под турском контролом. Κωνσταντίνος је у октобру 1450. дужду образлагао своје разлоге, наводећи да је царска благајна празна, али ти аргументи нису убедили Млечане, па су се размирице наставиле. Свестан да ће Млечани увек следити своје прагматичне интересе и да ће умети да се снађу и једног дана уколико Османлије освоје Цариград, цар се обратио Дубровнику понудивши његовим трговцима један део града где би имали сопственог конзула и обезбеђене пореске олакшице.

Упркос великим напорима и живој дипломатској активности да владаре западне Европе покрене на рат против Османлија, Κωνσταντίνος XI није постигао готово ништа. На Западу је после катастрофе код Варне (1444) завладао мучан утисак и умногоме је ослабила решеност да се поново предузме некаква акција. Осим тога, већина тамошњих

Κωνσταντίνος XI Παλεολόγος

η βλαδαρα била је заузета у некаквим ратовима. Папа Никола V (1447-1455) је цару приговарао због тога што свештенство и народ одбацују унију. У изгледу је био и долазак папиног легата који би требало да у цркви Свете Софије одржи свечану службу поводом чина уједињења у Фиренци. То се и десило у децембру 1452. и било је праћено бучним нередима на улицама престонице. Омраза према Латинима није слабила ни у предвечерје турске опсаде Цариграда.

У очајној ситуацији Κωνσταντίνος XI је Мехмеду II упутио провокативну поруку којом га је подсетио да у Цариграду у изгнанству живи Орхан, унук покојног Сулејмана I (1402-1410), и уз султана једини живи члан Османове династије. Уз то, тражио је да се удвостручи данак који је Мехмед II плаћао да би се Орхан и даље држао у заточеништву. Овај ризикантан потез изазвао је запрепашћење међу Османлијама. Султан је мирно одговорио да ће испитати чињенице и донети частан и праведан суд. Он се заправо спремао да нападне Цариград. У најужем делу Босфора, са европске стране, Мехмед II је 1452. подигао тврђаву Румели Хисар. Κωνσταντίνος XI је био немоћан, а на његов приговор султан уопште није обраћао пажњу.

Било је јасно да је за Цариград куцнуо последњи час. Цар је очајнички тражио помоћ на све стране, не либећи се да за узврат као награду обећа неки од преосталих византијских градова. Тражио је помоћ и од Димитрија и Томе са Πελοπονнеса, али су Турци напали и полуострво и опустошили га тако да млађа браћа нису могли да му помогну. Дошло је само 700 Ђеновљана које је предводио Ђовани Ђустинијани Лонго. После двомесечне опсаде, град је пао 29. маја 1453. године. Κωνσταντίνος XI је тог дана јуначки погинуо. Био је то дан Свете Теодосије, „дан који никако није требало да сване“, како је остало забележено у једној грчкој тужбалици. Георгије Сфранцис је са цепидлачком прецизношћу записао да је Κωνσταντίνος XI мученички погинуо у доби од 49 година, 3 месеца и 20 дана, а да је владао 4 године, 4 месеца и 24 дана.⁵

5. Μιτ

Лаковерни Грци с краја 15. века убедили су себе да ће последњи византијски цар Κωνσταντίνος XI Παλεολόγος доћи да их спасе. Он није мртав већ само спава, очекујући позив са неба. Наводно је претворен мрамор и постао је бесмртан. Када дође час, анђео ће га пробудити, он ће му дати мач који је носио у боју и вратиће се цар у живот и протерати Турке све до "дрвета црвене јабуке". Овај мит је одјекнуо и у грчкој књижевности. Премда је Κωνσταντίνος умро не оставивши потомке у каснијим столећима, све до нашег времена, с времена на време, јављали су се неки чудновати појединци који су тврдили да су управо његови потомци.⁶

1. Έργα του Ιωάννη Δοκειανού, έκδ. Σ.Π. Λάμπρος, Παλαιολόγεια και Πελοποννησιακά 1 (1912) σ. 221-231 (ιδιαιτ. σ. 227)

2. Έργα του Ιωάννη Δοκειανού, έκδ. Σ.Π. Λάμπρος, Παλαιολόγεια και Πελοποννησιακά 1 (1912) σ. 242.

3. Ducas, *Istoria turco-bizantina (1341-1462)*, изд. V. Grecu (Bucuresti 1958), σ. 293.

4. J. Zepi - P. Zepi, *Jus Graecoromanum*, I (Αθηναι 1931) σ. 705-707

5. Giorgio Sfranze, *Cronaca*, изд. R. Maisano (Roma 1990), σ. 134.

6. Nicol, D.M., *The Immortal Emperor. The life and legend of Constantine Palaiologos, last Emperor of the Romans* (Cambridge 1992), σ. 109-128.

Κωνσταντίνος XI Παλεολογός

Βιβλιογραφία :

	Setton K.M. , <i>The Papacy and the Levant (1204-1571), 1: The Thirteenth and Fourteenth Centuries</i> , Philadelphia 1976
	Papadopoulos A. , <i>Versuch einer Genealogie der Palaiologen, 1259-1453</i> , München 1938
	Zakythinos D. , <i>Crise monétaire et crise économique à Byzance du XIIIe au XVe siècle</i> , Athènes 1948
	Χριστοφιλοπούλου Α. , <i>Εκλογή, αναγόρευσις και στέψις του βυζαντινού αυτοκράτορος</i> , Αθήνα 1956
	Ferjančić B. , "Savladarstvo u doba Paleologa", <i>Zbornik radova Vizantološkog instituta</i> , 24-25, 1986, 307-384
	Zakythinos D. , <i>Le despotat grec de Morée. Histoire politique, I</i> , Paris 1932· επαν. Variorum Reprints, επιμ. Ch. Maltézou, London 1975
	Barker W.J. , <i>Manuel II Palaeologus (1391-1425). A Study in Late Byzantine Statesmanship</i> , New Brunswick – New Jersey 1969
	Vryonis S. , <i>The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century</i> , Berkeley – Los Angeles – London 1971
	Runciman S. , <i>The Fall of Constantinople, 1453</i> , Cambridge 1965
	Ferjančić B. , "Medjusobni sukobi poslednjih Paleologa (1425-1449)", <i>Zbornik radova Vizantološkog instituta</i> , 16, 1975, 131-160
	Carroll M. , "Constantine XI Palaeologus: Some Problems of Image", A. Moffatt, <i>Maistor: Classical, Byzantine and Renaissance Studies for Robert Browning</i> , Canberra 1984, 329-343

Πηγές

Giorgio Sfranze, Cronaca, έκδ. R. Maisano (Roma 1990)

Laonici Chalcocondylae historiarum demonstrationes, έκδ. E. Darko, I-II (Budapest 1922-1923)

Ducas, Istoria turco-bizantina (1341-1462), έκδ. V. Grecu (Bucuresti 1958)

Critobuli Imbriotae Historia, έκδ. D. R. Reinsch (Berlin - New York 1983)

Oeuvres complètes de Gennade Scholarios, έκδ. L. Petit, X.A. Sideras και M. Jugie, I-VIII (Paris 1928-1936).

Schreiner, P., Die byzantinische Kleinchroniken, I (Wien 1975).

J. Zepi - P. Zepi, Jus Graecoromanum, I (Αθήνα 1931)

Έργα του Ιωάννη Δοκειανού, έκδ. Σ.Π. Λάμπρος, *Παλαιολόγεια και Πελοποννησιακά* 1 (1912) σ. 221-255.

Χρονολόγιο

Константин XI Палеолог

- 1405 : рођење.
- 1423 : добио титулу деспота.
- 1423-1424 : регент у Цариграду.
- 1428-1448 : са прекидима службовао на Пелопонезу.
- 1428 : оженио се Магдаленом Токо.
- 1429 : Византинци освојили Патрас.
- 1437-1440 : поново регент у Цариграду.
- 1441 : оженио се Катарином Гатилузи.
- 1444 : обновио Хексамилон на Пелопонезу.
- 1449 : постао византијски цар.
- 1453 : смрт у Цариграду.

Βοηθ. Κατάλογοι

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ:

- Λάμπρος, Σ.Π., Αι εικόνες Κωνσταντίνου του Παλαιολόγου, *Νέος Ελληνομνήμων* 3 (1906) σ. 229-242.
- Λάμπρος, Σ.Π., Νέαι εικόνες Κωνσταντίνου του Παλαιολόγου, *Νέος Ελληνομνήμων* 4 (1907) σ. 238-240.
- Λάμπρος, Σ.Π., *Λεύκωμα βυζαντινών αυτοκρατόρων* (Αθήνα 1932).
- Spatharakis, I., *The Portrait in Byzantine Illuminated Manuscripts (Byzantina Neerlandica 6)* (Leiden 1976).
- Head, C., *Imperial Byzantine Portraits. A Verbal and Graphic Gallery* (New Rochelle, New York 1982).
- Wroth, W., *Catalogue of the Imperial Byzantine Coins in British Museum, II* (London 1908).
- Whitting, P., *Byzantine Coins* (London 1973).
- Sear, D., *Byzantine Coins and their Values* (London 1974).
- Bendall, S. – Donald, P.J., *The Latter Palaeologan Coinage, 1282-1453* (London 1978).
- Grierson, Ph., *Byzantine Coins* (London 1982).
- Bendall, S., *A Private Collection of Palaeologan Coinage* (Wolverhampton 1988).
- Grierson, Ph., *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, V-1, V-2*

Константин XI Палеолог

(Washington 1999).

Zacos, G. – Veglery A., *Byzantine Lead Seals*, I-1 (Basel 1972).

Laurent, V., *Le corpus des sceaux de l'empire byzantin, t.II : L'administration centrale* (Paris 1981).